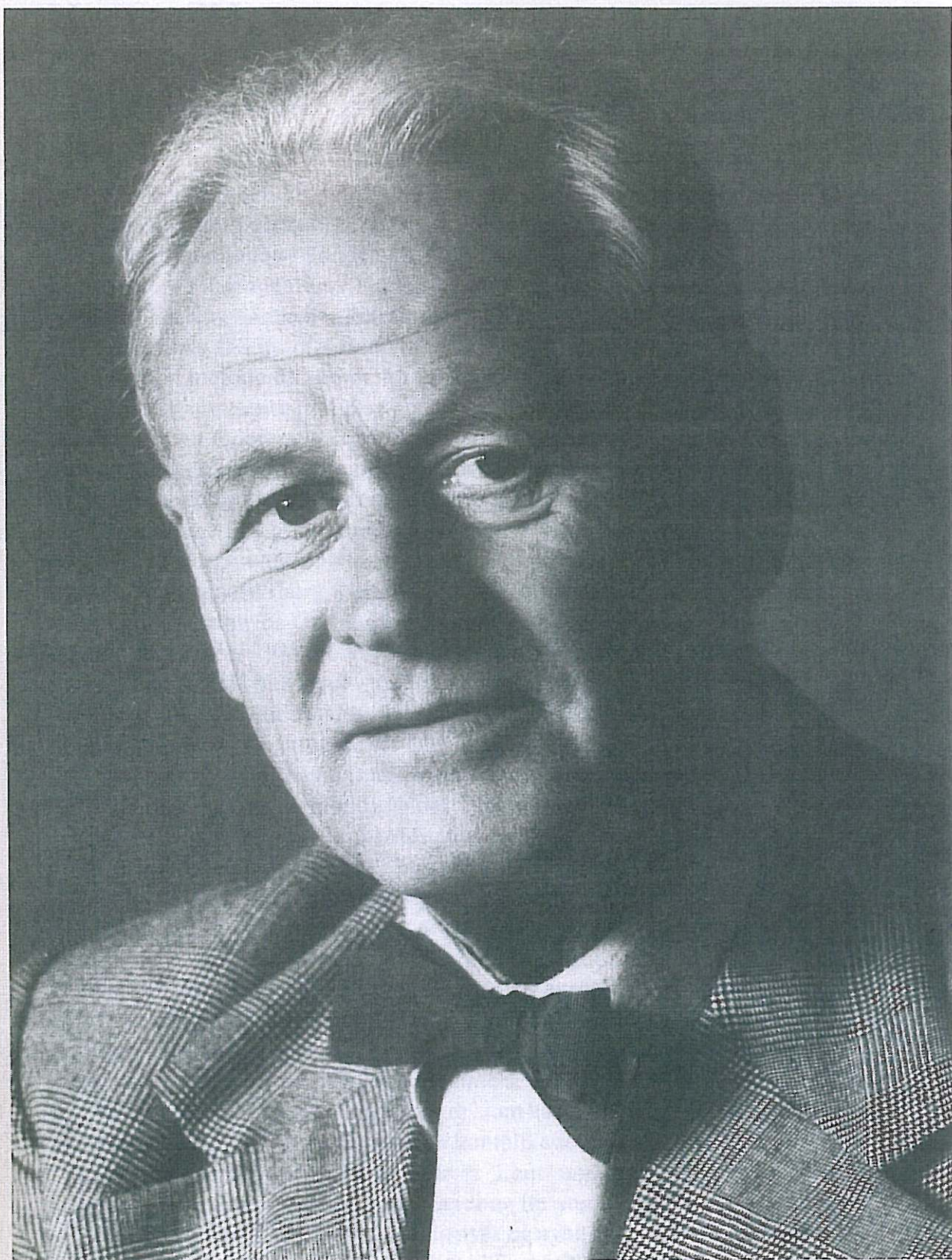

HEINRICH BACH

17. juli 1905 – 28. juni 1984

H. BACH

17.7.1905-28.6.1984

H. Bach blev født den 17. juli 1905 i Kiel som søn af Niels Petersen Bach (1868-1962) og Gertrud, f. Brand (1884-1948). På fædrene side tilhørte Bach en gammel dansk slægt med grene i Sønder- og Nørrejylland, faderen var født i Skodborg, dimitteredes fra seminariet i Haderslev 1890 og var fra 1893 til genforeningen lærer ved Kiels kommunale skolevæsen. I Kiel gik Bach i Reformrealgymnasiet. Han betegnede senere ofte den tyske skole som en eliteskole, der gav megen viden og god metode og ved de alt for store stofkrav tvang til at skelne mellem væsentligt og uvæsentligt. Efter genforeningen flyttede Bach med familien til Danmark, hvor faderen en kort tid var lærer i Augustenborg og viceskoleinspektør i Tønder og senere efter at have uddannet sig til translatør blev lærer ved Berlitz-sprogskolen i København. I 1924 tog Bach nysproglig studentereksamen fra Sønderborg. Fra 1924 studerede han tysk (som hovedfag) og dansk (som bifag) ved Københavns Universitet og blev cand. mag. i 1930. Derefter var han adjunkt ved Frederiksborg Statsskole 1930-1938. Samtidig underviste han i tysk sprog ved Københavns Universitet, først som undervisningsassistent 1930-1935, dernæst som lektor 1935-1938. I 1937 blev han dr. phil.

1. december 1938 blev Bach – kun 33 år gammel – efter konkurrence professor i germansk filologi ved Aarhus Universitet efter Christen Møller, der i 1938 overtog stillingen som direktør for Den handelsvidenskabelige læreanstalt (Handelshøjskolen) i København. Bach beklædte professoratet i næsten 37 år indtil 31. juli 1975, da han gik af på grund af alder. Han var universitetets rektor 1959-1963.

Bach var en fremragende forsker, universitetslærer og administrator og en markant personlighed.

Som forsker beskæftigede Bach sig med emner inden for sit fagområde: ældre tysk sprog og litteratur. Han havde arvet sine lærere Christian Sarauws og L. L. Hammerichs vidsyn, men begrænsede sig til to meget centrale emner: det tyske skriftsprogs historie og middelalderens tyske (og europæiske) litteratur. I nogle af de litteraturhistoriske værker var Bach mere den kyndige formidler, der skrev for et bredere publikum. Hans fremstilling var altid klar. Han skyede vidtdreven teoretisering, men havde en klar fornemmelse for system og metode. Han holdt sig fjernt fra skiftende skoler og retninger, som han fandt lagde for megen vægt på uvæsentligheder eller førte til unødige komplikationer.

Bachs første sproghistoriske arbejde er 'Laut- und Formenlehre der Sprache Luthers', 1934, der er beregnet som lærebog for studenterne og lægger vægt på placeringen af Luther mellem middelhøjtysk og nyhøjtysk. Trods sin lærebogskarakter er det den første videnskabeligt tilfredsstillende fremstilling af lyd- og formlæren i Luthers sprog.

Under arbejdet med lærebogen konstaterede Bach, at forløberen for Luther-sproget, det thyringsk-saksiske kancellisprog kun var lidet undersøgt, og han underkastede derfor dettes tidligste trin en nøjere undersøgelse i 'Die thürin-

gisch-sächsische Kanzleisprache bis 1325', 1. Teil 1937 (disputats), 2. Teil 1943, der ligeledes er en lyd- og formlære. – Bogen blev genoptrykt 30 år efter i New York (1972).

Bachs hovedværk er 'Handbuch der Luthersprache. Laut- und formenlehre in Luthers Wittenberger drucken bis 1545', bd. 1 'Vokalismus', 1974, bd. 2 'Druckschwache silben. Konsonantismus', 1985. Forarbejdet begyndte midt i 1950'erne. Materialet stammer fra Weimar-udgaven og omfatter samtlige Wittenberg-tryk af Luthers skrifter. Bind 2 skulle også have indeholdt en formlære og en udførlig indledning til hele værket, men Bach foretrak at lade bind 2 udkomme, da lydlæren var færdig, med et register til hele lydlæren. Det var en lykkelig idé, for han døde en uges tid efter, at han havde afsluttet bind 2 og dateret forordet. De to bind fylder tilsammen 870 sider, en kæmpemæssig arbejdspræstation, som Bach har udført helt alene. Bach har hermed skabt standardværket om Luthers sprog (lydlæren), værket søger sin lige i grundighed og udførlighed.

Til disse tre værker slutter sig en række mindre afhandlinger om det tyske skriftsprogs opståen, der kan opfattes som prolegomena og efterskrift til hans Handbuch der Luthersprache.

Det kunne se ud til, at Bach under arbejdet med sin Handbuch, der for første gang giver et solidt kendskab til Luthers sprog (lydlæren), er blevet lidt mere tilbageholdende i sin vurdering af Lutherssprogets betydning for den senere udvikling, end han har været før. Han antyder også selv nogle steder, dog uden at eksplicitere det, at arbejdet har modificeret hans anskuelser. Men han fastholder stadig, at Luthersproget har spillet en afgørende rolle for udviklingen af det tyske skriftsprog.

Emnet det tyske skriftsprog var et for Bach typisk valg. Det er et centralt emne, der giver mulighed for store udblik, både over de sproglige udviklinger og over de kulturelle faktorer, der fremmer dannelsen af et fælles skriftsprog.

Bachs værker om det tyske skriftsprog skaffede ham ry som en af tidens førende forskere inden for dette område. Hans værker citeres overalt i herhenhørende litteratur. Andet bind af Handbuch, der kommer i år, vil befæste dette ry.

Bach har også beskæftiget sig med andre sider af sproghistorien: ordhistorie (ruom, rüemen), fremmede stednavnes danske form, årsagerne til sprogforandringer, nedertysk indflydelse på dansk som eksempel på interferens. Og han var medarbejder ved Danmarks Riges Breve og har til ni af bindene i 2. og 3. række oversat de middelnedertyske retsdokumenter til dansk og derved bidraget til at gøre dette materiale fra det 14. århundrede let tilgængeligt for ikke-filologer.

Inden for ældre litteratur falder Bachs værker i to kategorier: samlede fremstillinger og enkeltværker.

Bach skrev to litteraturhistorier:

I 1948 udsendte han sin 'Middelalderens tyske litteratur', en litteraturhistorie på 265 sider, der behandler tiden fra 750 til og med Luther og Hans Sachs. Bogen er vokset frem af forelæsninger holdt på Aarhus Universitet i 1946. Den skal give de fagstuderende en første oversigt, men er også beregnet for andre litterært og historisk interesserede. Bach behandler kun digtere og værker, der er betydelige eller typiske. Fremstillingen er fyldig og refererer og citerer de litterære værker

udførligt. Der lægges vægt på hovedlinier, periodekarakteristik, sammenhæng med den almene kultur- og åndshistorie og med samtidig ikke-tysk litteratur. Stoffet er ordnet i længdesnit og inddelt efter genrer eller strømninger. Bach er levende optaget af sit stof og fremlægger det med en smittende glæde og med sans for de menneskelige og poetiske værdier, der endnu taler umiddelbart til en nutidslæser, derfor også de mange citater (i oversættelse eller i original og oversættelse). Bach viser sig i dette værk som en forenklingens og fremstillingens mester.

I 1959 kom 'Den folkspråklige medeltidslitteraturen' (i Bonniers allmänna litteraturhistoria, Stockholm), 126 sider. Dette arbejde behandler i store hovedtræk den tyske, engelske, franske, provençalske, spanske og italienske litteratur i middelalderen, den sidste dog kun til og med Dante, og deles ligesom bogen om middelalderens tyske litteratur i længdesnit efter åndsstrømninger eller genrer. Arbejdet har de samme fremragende egenskaber som den tyske middelalderlitteraturhistorie. Det er efter anlægget mere vidtfavnende. Dets større stof og mindre sidetal giver ikke plads til citater og udførlige referater. Til gengæld træder sammenligningen mellem de nationale litteraturer frem.

Bachs litterære enkeltværker behandler enten Luther og biblen eller korstogstiden:

I 1938 udsendte han 'Mittelalter – Luther – Reformation', som var den forelæsning, han havde holdt i november samme år ved professorkonkurrencen i Århus som selvvalgt emne.

I 1950 skrev Bach i 'Bidrag til den danske bibels historie' afsnittet 'Bibeloversættelser før Christian III's danske bibel' (s. 7-29). Han viser, at fuldstændige bibeloversættelser til romanske eller germanske sprog ikke findes før høj- og senmiddelalderen: først i de romanske lande (13. århundrede), dernæst i England og Tyskland (14. århundrede).

I 1946 kom 'Filip af Novara, Kejser Frederik 2.s korstog og kampene med Ibelinerne, med et tillæg: Akkons fald (1291)'. Det er en oversættelse af dele af den oldfranske Gestes des Chiprois 'Cyperns historie', navnlig af anden del, der rummer Filip af Novaras omtalte beretning. Oversættelsen er forsynet med indledning og kommentar.

I 'Det femte korstog i samtidens franske og tyske digtning', 1952, som er tilegnet L. L. Hammerich på dennes tresårsdag, fremlægger Bach sine studier over et kapitel af tysk og provençalsk politisk lyrik. Med udgangspunkt i pave Innocens 3.'s opråb 1213 analyseres argumentationen i digtene, der giver den kirkelige agitation og modargumenterne herimod. Bach belyser i denne dybtgående analyse litteraturen som middel til opinionsdannelse.

Bachs litteraturhistoriske produktion falder stort set i perioden efter afslutningen af Kanzleisprache og før rektoratet, altså fra 1943-1959. Han gjorde grundige studier hertil, bl.a. gik han i flere semestre til klassisk arabisk (sammen med professor Jens Holt) hos professor Hammershaimb.

Bach holdt gæsteforelæsninger ved en lang række universiteter i Europa, navnlig i Tyskland, Østrig, Norge og Sverige, men også i England, Frankrig, Holland og Ungarn. Han var udvekslingsprofessor i Nottingham i foråret 1952.

Bach var medlem af flere tyske videnskabelige kommissioner, således for Deutsches Wörterbuch i Göttingen og Frühneuhochdeutsche Grammatik i Bonn.

Som universitetslærer var Bach en fremragende pædagog. Undervisningen var næsten en lidenskab for ham. Han elskede at gøre en indviklet sag enkel for studenterne. Et mesterstykke var hans gennemgang af den indoeuropæiske aflyd og dens udnyttelse i det germanske verbalsystem. I tekstlæsningen var hans metode på sokratisk vis at føre eleven frem til selv at erkende og forstå problemet. For Bach var faget en enhed af sprog og litteratur. Derfor underviste han altid med en tekst som grundlag.

Som administrator nåede Bach de højeste poster inden for dansk universitetsverden og forskningsadministration. Han var rektor for universitetet 1959-1963. Hans rektorat faldt sammen med en periode præget af rivende udvikling: nye fagområder indrettedes, og nye bygninger blev planlagt eller rejst. Hans indsats som rektor, der berømmes meget, kan den, der skriver dette, dog ikke nærmere gøre rede for. Derimod skal det nævnes, at Bach havde et klart blik for universitetets placering i samfundet og i kraft af sin administrative begavelse og sit sikre omdømme fik et stort antal tillidshverv, både indenlandske og udenlandske, navnlig efter sin rektortid.

Institut for germansk filologi voksede enormt i Bachs tid. I sit første semester, forårssemestret 1939, havde Bach kun en undervisningsassistent. Ved hans afgang var der til instituttet knyttet tre professorer, tolv adjunkt/lektorer, to udenlandske lektorer og flere assistenter. Nok skyldes udvidelsen universitetets ekspansion i det hele, men Bach var gennem hele perioden instituttets aktive kraft. Indtil 1958 fandtes der af fastansatte lærere ved det humanistiske fakultet kun professorer og docenter. Det var Bachs fortjeneste, at man fra 1958 fik amanuenser, forløberne for de nuværende adjunkt/lektorer. Den første humanistiske amanuensis var netop knyttet til Bachs institut.

Bach havde en evne til at se en sag fra mange sider, men han forstod altid at træffe en afgørelse. Han stilede ikke mod kompromis'et, men mod den rigtige løsning, som han var overtydet om måtte kunne findes i enhver sag. Når vort institut i modsætning til flere andre kom så fredeligt og fordrageligt gennem omvæltningerne ved styrelseslovens indførelse omkring 1970, skyldes det navnlig professor Bachs klogskab, den respekt, han nød, og den forståelse, han havde for synspunkter, der ikke var hans egne.

Også i sin tid som emeritus fra 1975 var Bach et stort aktiv for instituttet. Han kom regelmæssigt på instituttet for at arbejde med sin forskning og for at deltage i videnskabelige symposier. Han afholdt sig fra indblanding i instituttets sager, men gav gerne råd, når man spurgte ham.

Bach var et åndeligt meget levende menneske, altid optaget af, hvad der rørte sig inden for kunst og samfundsliv, og altid tagende stilling. Intellektuelt var han præget af kulturradikalismen. Han var frisindet og fordomsfri, men altid med klare standpunkter, som han forsvarede med megen iver, som den livlige debattør han var. I de senere år blev han nok lidt mere konservativ. Bach var retlinet, loyal og åben i alt, hvad han foretog sig. Hans væsen var præget af en fairness og en naturlig fornemhed, og selv om han nok kunne være ilter og også stædig, når noget optog ham, af en elskværdighed, der var meget vindende.

Man kan ikke skrive om Bach uden at nævne hans trofaste livsledsagere, der var med til at gøre hans hjem i Klintegården, på Pilevej eller i Æblehaven til det midtpunkt, det altid var i den århusianske universitetsverden: Inger Bach, som han var gift med fra 1931 til dennes død i 1962, og Vibeke Bach, som han var gift med fra 1969, og som overlever ham.

På de årlige møder, vort institut har haft fra 1976 på Sandbjerg med germanisterne fra Kiel, var Bach altid med, og han var den ivrigste i diskussionerne efter foredragene. Der er planlagt et jubilæumsskrift 1985 med foredrag fra de første ti års møder, og på Kieler germanisternes forslag bliver det samtidig et mindeskrift for Bach.

Bach var medlem af Wissenschaftlicher Rat ved Institut für Deutsche Sprache i Mannheim fra 1965 og af Videnskabernes Selskab fra 1974. I 1966 modtog Bach Goethe-medailen i guld.

Af udenlandske ordener havde Bach Den Tyske Forbundsrepublikks store fortjenstkors.

Ernst Dittmer